

HAYFA'DAKİ HİCAZ DEMİRYOLU ANITI VE II. ABDÜLHAMİT'İN İNSANLIĞA GİZLİ MESAJLARI

Dr. Mehmet TÜTÜNCÜ

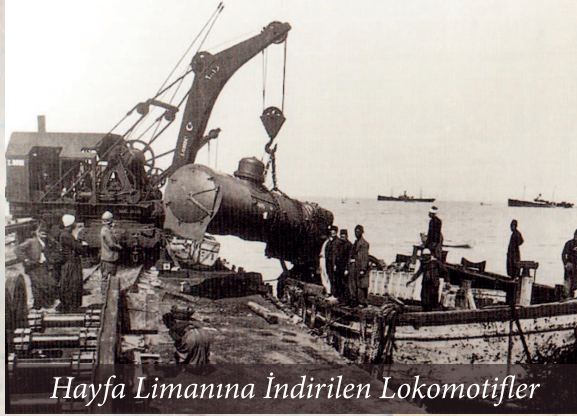
Hicaz Demiryolu ve Hayfa Limanı

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1900 yılına kadar eski İstanbul-Mekke arasındaki hac yolu karadan kullanılmaya devam edildi. Bu yolculuk deve sırtında çok zahmetli ve 3 ay kadar sürmekteydi.

Müslümanların hac ibadetlerini ifasını kolaylaştırmak isteyen Sultan II. Abdülhamid, 1900 yılında çağın teknolojisinden faydalanarak İstanbul'dan Mekke'ye Hicaz demiryolunun yapılmasını emretti.

Bu girişim bütün dünyadaki Müslümanlar arasında büyük sevinçle karşılandı. Her yerde demiryolu için yardımlar ve bağışlar toplanarak İslam dayanışmasının örnekleri verildi. 1900 yılının Mayıs ayında başlayan demiryolu inşası 1 Eylül 1908'de bitirildi. Şam ile Mekke arasında 40 gün süren seyahat demiryolu vasıtasıyla 3 güne indirilmişti. I. Dünya Savaşı'nın sonuna dek 10 yıla yakın bir süre kullanılan demiryolu bu savaşın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ile kullanılamaz hâle geldi.

Demiryolunun çeşitli kolları (şubeleri) bulunmaktaydı. Bunlardan en önemlisi Hayfa hattıydı. Akdeniz kıyısındaki Hayfa Limanı'ndan Der'a'ya kadar bir demiryolu döşenerek Akdeniz'den gelen

Hayfa Limanına İndirilen Lokomotifler

Hicaz Demiryolu Güzergahı

Hayfa'daki Hicaz Demiryolu İstasyonu ve Anıtı

Müslümanların demiryoluna bağlantıları sağlanmaktaydı. Bu demiryolu ile Osmanlı Devleti kutsal şehirlere verdiği önemi bir kez daha vurgulamıştır.

Demiryolu Anıtı

Hicaz demiryolunun yapımı hatırasına bir anıt dikilmiştir. 2400 kilometrelik Hicaz Demiryolunun tek anıtı Hayfa'da bulunmaktadır. Ne başlangıç istasyonu olan Haydarpaşada ne de hedef istasyon olan Medine'de ne de ara istasyon Şam'da demiryolunun tamamlanışı anısına herhangi bir anıt dikilmemiştir. Sadece Hayfa'da bir anıt dikilmiştir.

Hayfa'daki "Sûtun-ı âli" çok gösterişlidir. Bu anıt, gerek üzerindeki yazılar, gerekse kullanılan malzeme ve süslemelerle Abdülhamid'in âdeta insanlığa verdiği mesaj gibi çok özel anlamlar içermektedir.

Anıt dört köşe bir kaide üzerinde kat kat yükselmektedir. Kaidenin alt katında Hicaz demiryolunun simgeleyen buharlı trenler ve uçan tren tekerleri gerçekçi bir şekilde işlenmiştir. Bunun üzerindeki 2. katta ise doğu ve batı taraflarında Osmanlı arması ve kuzey ve güney tarafında ise hem Arapça hem de Osmanlıca uzun bir kitabe bulunmaktadır.

Bu Osmanlıca kitabe ve armaların üzerinde 4 tane

Hayfa'daki Hicaz Demiryolu Anıtının Yakından Görünüşü

Corinth stilinde sütunlar dikilmiş ve bu sütunların üzerine ise yine kübik bir taş oturtulmuştur. Bu taşın etrafına ise Osmanlı sultanına ait tuğralar yerleştirilmiştir.

Bu taşın üzerinde 4 gülle şeklinde yuvarlak taşlar oturtulmuş bu 4 güllenin üzerinde ise gül ve çiçek motifleri üzerinde işlenmiş beşinci bir gülle yerleştirilmiş ve bu güllenin üzerine de hilal yerleştirilmiştir.

Kitabeler

Anıtta bulunan 2 kitabe içerik olarak aynıdır. Güney yönünde bulunan Arapça, kuzey yönünde bu-

Şam Telgraf Anıtı

lunan diğeri ise Türkçe olarak yazılmıştır. İçeriğinde Osmanlı padişahı Sultan II. Abdülhamid'in halife ve Müslümanların emiri olarak Hicaz demiryolunu Müslümanların hac farizalarını yerine getirmeleri için yaptırdığı ve onların Allah'ın evi Peygamber'in ravzasını ziyaret etmeleri ve kendisine dua etmeleri için bu demiryoluna bir şube olarak Hayfa demiryolunu bu ana yola bağladığı anlatılmaktadır.

“Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm el-hamdülillâhivah-dehûve's-salâtüve's-selâmüalâ-men lâ-nebiyyeba'dehû)

1. Emirü'l-mümininvehalife-iruy-izeminsultanü'l-berreynehakanü'l-bahreynes-Sultan ibnü's-sultan es-Sultan

2. el-Gazi Abdülhamid Han ibni's-Sultan Abdülmecid Han Efendimiz hazretlerinin hüccâc-ı Müsliminin fariza-i

3. hacı edâ ve ravza-i mutahhara-i risâlet-penâhiyi ziyaret ile südde-i seniyye-i hilafet-i kübrânın nasr u te'yidine

4. duâ etmelerine vâsita-i hayriyye olmak üzere Şam-ı şerif şehrinde Mekke-i Mükerrreme'ye kadar inşasını emr u ferman

5. buyurdıkları Hamidiyye Hicaz demiryoluna şube olmak üzere temdidî irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi

6. hükm-i münîfinden olan Hayfa demiryolunun hâtıra-i ber-güzârıdır sene 1319. (Miladi 1901/1902)”

Bu yazının bugünkü Türkçesi ise şöyledir:

“Peygamber'in halifesi ve müminlerin emiri, iki kıtanın sultanı ve iki okyanusun hakanı Sultan Abdülmecid Han'ın oğlu Gazi Abdülhamid Han Şam-ı Şerif şehrinde başlayan ve Mekke-i Mükerrreme'ye kadar uzanan Hamidiye Hicaz demiryolunun şubesi olmak üzere Hayfa'ya da uzanmasını emretti ki, Hazret-i Muhammed'in (SAV.) milleti, Hazret-i Allah'ın (CC) evini Peygamber'in bahçesini ziyaret edebilsinler.

Böylece hac farizasını yerine getirecek ve Peygamber Efendi'mizin (SAV) kabrini ziyaret edecek Müslüman, sultanın büyük hilafeti Hazret-i Allah'a (CC) dua etsinler. Bu anıt bu yüksek irade ile yapılan bu demiryolunun hatırasını yaşatmak üzere yapılmıştır. Sene 1319. (Miladi 1901/1902)”

Anıttaki Sembolizm ve Mesajlar

Anıt incelendiğinde sembolizmle yüklü bir eser olduğu ortaya çıkmaktadır. Kitabelerin altında bulunan buharlı lokomotif ve uçan tekerler Osmanlı modernleşmesinin ve son teknolojiyi kullanarak kalkınmalarının işaretidir. Bunun üzerindeki 2. katta bulunan

Osmanlı arması ve Arapça hem de Osmanlıca kitabelerle Osmanlı İmparatorluğu'nun teknolojik ilerlemenin temelleri üzerinde yükselmesi vurgulanmak istenmiştir.

Sultan II. Abdülhamid 33 yıl süren hükümdarlığı döneminde yenileşme ve modernleşme hamlelerine hız vermiştir. Osmanlı Devleti sanıldığı gibi teknolojiye kapalı bir devlet değildi. Osmanlı padişahları modern teknolojinin ülkeye taşınması konusunda oldukça duyarlı davranmışlardı. Mesela, iletişim alanında devrinin son icadı olan telgraf, Batı'da kullanılmaya başlandıktan çok kısa bir süre sonra Osmanlı ülkesine getirilmişti. Demiryolunun gelişi de böyle oldu. Osmanlı'da ilk demiryolu inşası da, demiryollarının Batı'da kullanılmaya başlanmasının hemen sonrasına rastlar. Osmanlı devlet adamları, devlet nüfuzunun ülkenin en ucra köşesine ulaştırılması, ülke güvenliğinin sağlanması, ekonomik kalkınma, yeni toprakların üretime açılması ve daha etkin vergi tahsilini mümkün kılması gibi pek çok hususta demiryollarının önemli faydalar sağlayacağını erkenden anladılar. Dolayısıyla bu hizmeti Osmanlı ülkesine getirmekte tereddüt etmediler.

Sultan Abdülhamid bunun yanında açtırdığı birçok okul ve hastane ve yurt dışına gönderdiği öğrencilerle de Osmanlı toplumunun ve insanının yetişmesine büyük katkı sağlamıştır. Abdülhamid Han'ın demiryolları ile imparatorluğun önemli kentlerini birbirine bağlaması ve telgraf hatları döşeyerek Osmanlı'da haberleşme konusunda attığı adımlar Türkiye dışında bulunan iki anıtla ölümsüzleştirilmiştir. Bunlar Abdülhamid'in Hayfa'da yaptırdığı Hicaz demiryolu anıtı ile Şam'da yaptırdığı telgraf anıtıdır. Bu anıtların üzerinde kullandığı basit fakat temel resimlerle Sultan Abdülhamid, yenileşme ve modernleşmenin önemine vurgu yapmıştır.

Hayfa'daki anıtın üzerinde bulunan uçan tren tekerleri ve buharlı lokomotifler yenileşme fikrini somutlaştırmış ve anıtlara dökülerek âdeta dışa vurmuştur. Fakat anıttaki sembolizm sadece bununla bitmez.

En üst katta kullanılan motifler dinî içeriklidir. Anıtın üzerinde bulunan 4 gülle muhtemelen 4 büyük Halife Hazret-i Ebubekir, Ömer,

Osman ve Ali'yi temsil etmekte bunların üzerindeki güllerle bezenmiş taş ise Hazreti Muhammed'i ve onun ravzasını temsil etmektedir.

Hilal ise Allah'ı (CC) temsil etmektedir. Böylece anıtın en yukarısına dinî sembollerle süslü bir kompozisyon yapılarak ziyaret edilecek olan kutsal Mekke ve Medine şehirlerinde Allah'ın evi ve Hazret-i Muhammed'in ravzası betimlenmiştir. Bu şekilde anıt alt kaidedeki sembollerle modernleşmeyi ve en üstteki dinî sembollerle Osmanlı'nın İslam geleneğine bağlılığını işaret etmektedir. Ortadaki kitabeler ve Osmanlı arması ise modernleşme ile gelenek arasında sahip Osmanlı

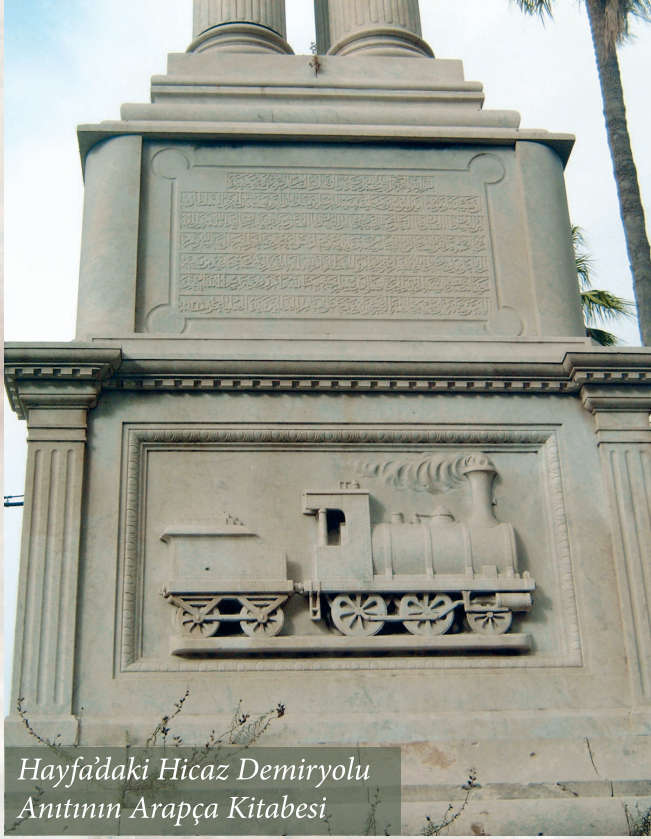
Hayfa'daki Hicaz Demiryolu Anıtının Üst Kısmı

İmparatorluğu'nu ve Sultan Abdülhamid'i temsil ve sembolize etmektedir. Aynı şekilde fakat daha basit bir sembolizm Şam'da dikilen telgraf anıtında da görülür.

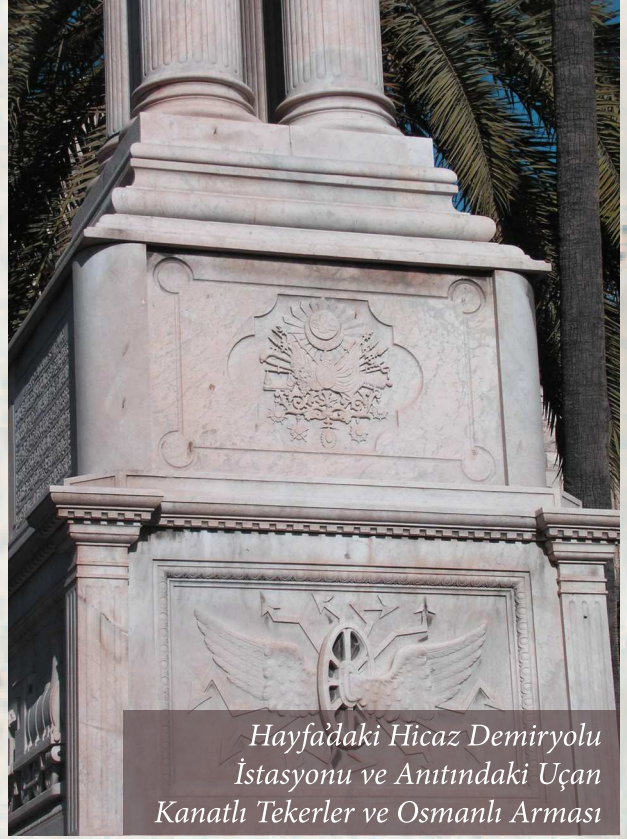
Şam Telgraf Anıtı

Bu anıt İstanbul'la Şam'ı birbirine bağlayan telgraf hattının bitişi vesilesiyle dikilmiştir ve telgraf telleri, direkleri vs. çeşitli objelerle süslenmiş bir sütun olarak yükselmektedir. Anıtın kaidesine yerleştirilmiş bir kitabe Hicaz'a kadar uzatılan telgraf hattının hatırasına dikildiği anlatılmaktadır.

"1-Emîrül-mü'minîn ve halife-i Rasûl-i Rabbî'l-âlemînşevketlü

Hayfa'daki Hicaz Demiryolu Anıtının Arapça Kitabesi

Hayfa'daki Hicaz Demiryolu İstasyonu ve Anıtındaki Uçan Kanatlı Tekerler ve Osmanlı Arması

2- Mehâbetlü es-Sultan ibni's-Sultan es-Sultan el- olan Hayfa'da yaptırdığıdır.
Gâzî

3- Abdülhamîd Han-ı Sâni Efendimiz hazretlerinin Hicaz hitta-i mübâre-kesinetemdîdini

4- Emr u fermân buyurduları telgraf hattının hâtıra-i fâhiresidir.

Sene 1325(H)
1907/1908(M)”

Anıtın tepesin yerleştireilmiş olan Yıldız Hamidiye Camii'nin maketi cuma namazlarını Yıldız Camii'nde kılan Sultan Abdülhamid'in böylece Şam ve Mekke'ye olan hürmet ve muhabbetini ve yine orayla olan irtibatını sembolik bir dille ifade etmektedir.

Neden Hayfa?

Hayfa'daki anıtla ilgili cevaplandırılması gereken diğer bir soru da Abdülhamid'in bu anıtı neden İstanbul, Mekke veya Medine'de ya da Şam'da değil de o zamanlar küçük bir liman kenti

Bunun cevabı ise şüphesiz Hayfa'nın stratejik konumunda aranmalıdır. Hayfa'nın da içinde bulunduğu Filistin bölgesi Hazret-i İsa'nın doğduğu ve yaşadığı topraklar olması dolayısıyla yoğun bir Hristiyan nüfusu barındırıyordu ve Batılı ülkeler 1900'lü yıllarda iştahlı gözlerini buraya yöneltmişlerdi. Bu bölgenin ana limanları Hayfa ve Yafa Hristiyanların Kudüs'e gitmek için uğradıkları limanlardı. Hayfa'da 1900 yılında bütün büyük güçlerin konsoloslukları vardı.

Bunun yanında Filistin'e vatan gözüyle bakan Yahudiler yine bu topraklara gelip yerleşmek için Hayfa ve Yafa'dan giriyorlardı. İşte bu yoğun yolcu akınının arasında hacca gitmek isteyen Müslümanları Filistin'in ana kapısı

Hayfa'dan demiryolu ile Hicaz demiryoluna bağlayarak Sultan Abdülhamid usta bir satranç hamlesi yapmış oluyordu.

Burayı demiryolunun Akdeniz'den ve diğer ülkelerden gelen hacılara giriş kapısı yaparak ve anıtını dikerek Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin'deki varlığını ve gücünü göstermek istemiştir. Filistin'i Bütün Akdeniz'deki Müslümanların hac kapısı yapan Sultan Abdülhamid stratejik düşüncelerini bu anıtlarla somutlaştırmak istemiştir. Bu anıt bu şekilde Sultan Abdülhamid'in çok yönlü şahsiyetinin, tarihe kazınan işaretidir.

Kaynakça

Al-Hibri, Abd al-rahman.1975, Menasik-iMemalik I, ed. S. İlgürel,Tarih Enstitüsü Dergisi,6 (1975) s. 112-118.

BRÜNNOW, R.E. and Domaszewski A v. 1905, Die Provincia Arabia pub. Karl J. Tubner, Strassbourg, 1905.

ÇAYCI, A. 2010. , Üründe Osmanlı Mimarisi, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi.

Evliya Çelebi, 1996-2005, Seyahatname, 10 Cilt (özellikle 9.su),Yapı Kredi Yayınları 1996-2005.

GHABBANI, A. 1993. I Northwestern Saudi Arabia, Part I, Studies in the History and Archaeology. Riad (Arapça).

GHABBANI, A. 1993. II Northwestern Saudi Arabia, Part II, Islamic Archaeology of North Western Saudi Arabia. An Introduction. Riad (Arapça).

GHABBANI, A. 1998. Ottoman inscriptions on the monuments in Northwestern Saudi Arabia situated on the Syrian and Egyptian (Pilgrimage) route. Pp. 201-42. Actes du IIème Congres du Corpus d'Archeologie Ottomanedans le Monde sur: Architecture des demeures, Inscriptions funéraireset dynamique de restauration, Zaghuan. Archeologie OttomaneII: Zaghuan.

MORITZ, B. 1908. "Ausflüge in der ArabiaPetraea",Mélange de la Faculté Orientale de Beyrouth, III.,387-436.

PETERSEN, A. 2012. The Medieval and Ottoman Hajj Route in Jordan, An Archaeological and Historical Study, Levant Supplementary Series 12. Oxford 2012.

JAUSSEN, R. R. and P. P. Savignac 1922. [1997] Mission Archéologique en Arabie (Mars-Mai 1907) de Jérusalem au Hedjaz Médain-Saleh, Ernst Leroux Paris [New Edition Institute Françaisd'Archeologie Orientale Le Caire 1997] Three Volumes.

TÜTÜNCÜ, Mehmet, "Royal Ottoman Inscriptions on the Istanbul to Mecca Pilgrimage Route (Darb al-Hajj al-Shami)" Hajj Congress British Museum, 22-24 March 2012 Published in Hajj Collected Essays, edited by Venetia Porter and Liana Saif, London British Museum, 2013, pp. 36-43

TÜTÜNCÜ, Mehmet, "Arabic and Turkish Inscriptions on the Darb al-Hajj al-Shami", in The Medieval and Ottoman Hajj Route in Jordan, An Archeological and Historical Study, by Andrew Petersen, British Academy/ Oxbow, Oxford, pp. 155-163.

Hayfadaki Hicaz Demiryolu Anıtının Osmanlıca Kitabesi

Şam Telgraf Anıtı ve Kitabesi

Anıtın Korkuluğundaki Tren

Hayfa İstasyonu ve Anıtı